

HENRI BRUNING

SCHRIJFT OVER

DRIE VERZENBUNDELS

HET is met de poëzie heden zoo ongeveer gesteld als omstreeks 1925: veel jongeren, bijna evenveel epigonen, weinig oorspronkelijkheid, en bijna even weinig poëzie. Het wordt onmiskenbaar: het getij der poëzie is op een hachelijke manier aan het verloopen.

Ik huldig deze meening niet omdat zij, die omstreeks 1920 hun verzen begonnen te publiceren, zich sedert lang en welhaast exclusief tot essay of roman wendden — die generatie bleef, in enkelen, tot op heden, poëtisch vruchtbaar en zichzelf vernieuwend (ik herinner slechts aan Slausherhoff, Hendrik de Vries, Marsman; ook Engelman en Wijdeveld handhaafden zich als dichter, én: groeiden), maar omdat de jongere generatie, de generatie van 1930 en later, een generatie die zich nog welhaast exclusief aan de poëzie wijdt, wel talrijke dichters, maar nog geen dichtelijke persoonlijkheid heeft opgeleverd. Men bespeurt deze niet, én (wat hachelijk is) bij geen bespeurt men zelfs maar een aanduiding van een nieuwe, persoonlijk veroverde, levensverte, van een nieuwen, persoonlijk-vermeesterden levensinhoud: bij geen bespeurt men dus een aanduiding van datgene wat (gelijk in 1920) een poëzie plotseling vernieuwen kan. Geen symptoom én: geen behoefte aan zoo'n symptoom. Er is, vitaal en poëtisch, een stilstand ingetreden. Men heeft soms het gevoel, alsof al de jongeren rond een en dezelfde gemeenschappelijke trog staan, en dat iedereen het welletjes vindt als hij er zijn hap of schep uit kan nemen: het is soms juist alsof de gevoels- en gedachtenwereld een onderling gemeen bezit is geworden, alsof de een net zoo goed de verzen van den ander zou kunnen hebben geschreven. Er is talent, er is geen oorspronkelijkheid, geen persoonlijkheid; en zelden gebeurt het, dat de talenten boeien.

Wij zullen t.z.t. nog op dit verschijnsel terugkomen. Thans moge deze opmerking volstaan: mede als een partiele verklaring van het weinige enthousiasme dat een deel van deze bespreking kenmerkt.

Vanzelfsprekend geldt het bovenstaande niet van het „geïmproviséerd bouquet“¹⁾ dat Hendrik de Vries uit een reeks vertaalde copias, enkele gedichten en enkele teekeningen samenstelde. Het weinige in deze bundel samengebracht is onverdeeld prachtig. Zijn Spaansche copias bezitten een gepassioneerde, elementaire directheid. Zij zijn vehement en eruptief als een furieuze castagnettendans. Zij zijn geladen (bezeten) van wijn, zon, hartstocht, en van die „zwarte en doffe sfeer van verval en verlatenheid“ welke, naar het schijnt, het Spaansche land kenmerkt.

„Dat jij als verraadster heengaat,
Daarover hoeft niet gewekelaagd,
Maar dat jij, die mij alleen laat,
Mijn eigen bloed in je meedraagt.“

„Ze komen aan bij mijn moeder,
Doortrap, met hun laasterwoorden,
Al was mijn moeder een mes
Waarmee men mij kon vermoorden.“

„Is 't waar, zou 't een ziekte wezen
Wat nu met mij gaat gebeuren .
Zoo mocht, wie mij wou genezen,
Mijn ziel uit mijn lichaam scheuren.“

De zeven gedichten die volgen — „Reprises“ noemde Hendrik de Vries ze — zijn méér dan enkele stalen van zijn perfect kunnen. Het is vreemd: slechts zeven gedichten lang spreekt de stem van dezen dichter, maar als deze stem zwijgt, zijt ge bevangen van obsessie, die ge niet verbreken kunt. Het is of heel uw wezen doortrokken is van de droefgeestigheid van zijn morose „Dolendo“. Ik ken weinig gedichten, die zoo doordrenkt zijn van droefheid als de gedichten van Hendrik de Vries. Het menscheijk-tragische krijgt bij hem een accent van onwezenlijkheid: het verlies zijn verband met elke tijdelijkheid. Hij ziet geen menschen die lijden; hij ervaart, in alles en allen, een cosmische verlorenheid, een eenzaamheid van eeuwen, een zichzelf gelijk blijvende stilte, waarin het heden niet werkelijk is, of nabij, dan het verleden, en het verleden niet verder of onwerkelijker dan het heden. Elk gebeuren wordt bij hem even werkelijk als onwerkelijk en elk tragisch accent daardoor dubbel beklappend. De tragiek van zijn persoonlijk leven schijnt hij evenzoo te ondergaan: van verre, onpersoonlijk bijna, zonder pijn, tenzij die van een cosmische verlatenheid. Zoo wordt een gedicht als „Sordo“ een (schijnbaar) bijna onaangedaan constateeren: een stem spreekt met een leeg stille klank in een licht, dat tegelijk nuchter en onheimelijk is.

„Moest ik zooveel mijnen reizen
Om dit nieuw kasteel te vinden
Dat gelijk is aan ons eigen?
Vreemd: alleen een ander landschap.
Verder zelfs de diepate kamers
Welbekend. En toch, daaronder,
Nooit-vermoede doolhofgangen.“

Na zooveel gestorven jaren
Leven wij weer 't vroeg're leven.“

Een zestiental teekeningen zijn aan deze bundel toegevoegd. Men vindt hier eenige hallucinerende landschappen, die herinneringen oproepen aan de woestijnen die Hercules Seghers uit het Niet (van dit leven) opriep.

Van een geheel anderen geest doortrokken is het werkje van den jongen Vlaming Toon Maes „Vadervader“²⁾, een bundel strijdbare, volksche liederen. Het is nog uitgesproken zeer jong werk; veelal brokkelig en romantisch van verbeelding hortend van rythme, pathetisch van gevoelens. Deze verzen bewegen zich in de onmiddellijke nabijheid van een niet altijd even aantrekkelijke grootspraak. „Mooi“ zijn ze niet: willen ze ook niet zijn. Soms waardeert men een aanzet, maar deze wordt weldra verslond. Toon Maes lijkt maar zelden geïnspireerd als hij schrijft, of anders gezegd: zelden innerlijk bewogen, en nog zeldzamer: musisch bevoegen. Toch is er iets in deze stem, dat mij sympathiek aandoet: een soldateske trouwachtigheid, een mannelijk overtuigd zijn, een forschheid ook, een soms verrukkelijk-jonge, jongensachtige overmoed:

„Hij (God) schiep dit land na 't Paradijs.
Toen schiep Hij ons.“

Of deze hoon (aan het adres van den dichter):

„De maan zit op het mes
tusschen uw tanden.
De jonge wind lucht blauw:
ge weet niet eens 't gebruik
van uwe roze handen.“

Ik vroeg mij echter af bij het lezen van deze bundel: in het noodzakelijk dat volksche poëzie haar materiaal uit een verre oudheid haalt. Het verlangen zulks te doen, lijkt mij zeer begrijpelijk. De droom van een groote, luisterrijke toekomst van een volk wendt als vanzelf den blik naar een groot verleden, en het verzet tegen een overrijde, in zichzelf verstrikte cultuur keert, of men wil of niet, den blik terug naar ruiger, menscheijker, sterker tijden, — maar die tijden liggen achter ons: herooft men niet en berleeft men niet. Eer volksche poëzie moet, geheel en reëel, in het heden staan en haar attributen uit dit heden betrekken. Of anders geen ridders, geen zwaarden, geen verzonken steden etc. maar (om iets te noemen) stoot-brigades, militairen, granaten. Als men een strophe heeft geschreeven gelijk deze:

„Hun bittere mond heeft het klagen verleen
en het praten in den wind;
hun diepe blik is naar 't leven gekeerd
dat men zonder strijd niet wint“.

moet men geen heilige koningen uit hun graven late: opstaan als de personificatie van betgeen in deze ver beten strijders levend werd. De strijders van het heden zijn vreemd aan dat verre verleden: als hun bloe-onstuimiger gaat stroomen is het bij de redachte aan: wat dit, hún heden aan heldhaftigheid heeft opgeleverd ik houd, in en voor dezen tijd, evenmin van heilig ridders als van heilige eiken.

Typografisch is deze bundel uitstekend verzorgd. Joz. Cantré (die hier overigens niet bijster oorspronkelijk was) versierde de omslag met een vignet, terwyl Malfait de tekst met een drietal teekeningen verlichtte. Deze teekeningen vindt ik bepaald leelijk. Ik zag van dezen schilder en teekenaar veel beter werk.

J. van Hattum serveerde zijn bundel „De Pothoofdplant“³⁾ op drie schoteltes: een „lyrisch“, een „terrestisch“ en een „humoristisch“. Lyrisch is het eerst gedeelte zeker niet (evenmin trouwens de rest van d bundel); het is zelfs uitgesproken a-lyrisch. Het d praten op rijn, praten zonder veel zelf-controle, zonde veel zelf-critiek, zonder veel poëzie.

Wat in godsnaam te denken van stropen als deze

„Want dit heb ik met U gemeen,
dat eenzaamheid mij milder maakt —
de avond spint zich om mij heen
en vrede heeft mij aangeraakt.“

En argloos schrijft mijn late pen
dat iets van mijn bewogenheid,
verwonderd vaak, dat ik het ben,
vertrouwend meest, dat Gij het zijt.“

Ook kan ik mij moeilijk verhelen, dat ik moeite heb aan deze stem te gelooven. Vele (zeer vele) dezer exclamaties vind ik maar quasi: quasi-getergd, quasi-gekweid, quasi-verbeten. Dit karakter verraadt zich het onduubbelzinnigst aan 't rythme, dat zonder innerlijke spanning is; talloze stropen hangen los en gammel in hun voegen (i.e. het rijn). Als ik deze stem quasi noem, bedoel ik echter niet zoozeer dat de gevoels die eraan ten grondslag liggen van a tot z onwaar zijn, maar wel, dat dit spreken op geenerlei innerlijke noodzaak berust. De verzen zijn behalve gemakkelijk, slap, slungelig, ook gerekt: men kan er soms met plezier heele stropen van schrappen (of aan toevoegen). De sentimenten zijn echter, tot op zekere hoogte, oprecht. Tot op zekere hoogte, d.w.z. het bittere is wel bitter maar niet zóó bitter als deze verzen willen doen vermoeden. Het komt mij soms (vrij doorlopend) voor dat wij met deze gedichten nog midden in de kwetsbaarheid en het verzet eener puberteit zitten; in de puberteit van een niet ongevoelig maar, au fond, naïef-ontdaan, naïef-onthutst jongmensch:

„Heer Jezus, ik, — ik zal u mee verraden:
ook ik marcheerde U in 't grijs voorbij,
de bajonet, de scherpe bijl terzij.....
in staat, o, Jezus tot de vuilste daden.“

En dat mijn handen nog geen leven schonden
is toeval.....; Heer, ik ben gegaan
en Gij zaagt mij zo stil en ernstig aan,
Uw handen bloedend, die ik zo dorst wonden.“

Ook het cynisme, waarmede in „Terrestrisch“ het wereldje der kleine hyden wordt te lijf gegaan, is niet zóó bar: niet zóó wrang of cynisch (soms is het zelfs nogal grof, en dan mist men hier noode het schrijvende dat de verzen van Mien Proost kenmerkt). Dit wereldje der kleinen — de jichtige predikant, de verlamde tante, tante's laatste boek, de dorpspotentaat, etc., etc., kortom, dat heele wereldje tusschen „wees- en besjehuis“ — is, als object van verzet, ook het typische object eener weerlooze puberteit. De anderen, de gerijpten en sterken sparen hun cynisme voor abjecter werkelijkheden dan Jeze hyden vertegenwoordigen.

De verrassing en winst van dit boekje is de kostelijke humor die aan het slot doorbreekt. Het komt mij voor dat deze schertsende beschouwingswijze van Hattum veel meer eigen is dan die z.g. getergde; dat hij het veel aangenaamer vindt over dat bizarre wereldje eens hartelijk te lachen dan er met wrangheid van te gewagen.

En hoe vindt ge dit:

„Ik ben van Hattum en ik weet
dat 140 pond zo heet,
maar dat de naam direct vervalt,
als het leven wijkt uit de Gestalt.“

Dan ligt onder de naam van Ijk,
die honderdveertig pond te kijk;
Gij zijt bij het défilé mischien:
alleen ik zelf zal het niet zien.“

Da's vreemd; ik zie, wat Gij niet ziet;
wat Gij dán ziet, zie ik weer niet.
Enfin.....; de honderdveertig pond
is nog springlevend en gezond.“

— En ik geniet graag 's levens gunst
én om mij zelf én om de kunst —

hoe meer ik drink, hoe meer ik eet,
hoe meer gewicht Van Hattum heet.“

HENRI BRUNING.

1) Hendrik de Vries: „Geïmproviséerd Bouquet“, gedichten en teekeningen. H. P. Leopold's Uitg.-Mij. Den Haag 1937.

2) Toon Maes: „Vadervader“, uitg. N.V. Drukkerij A. Vandeweghe, Gent.

3) J. van Hattum: „De Pothoofdplant“, Nijgh & van Ditmar N.V. Rotterdam, 1936.